

הרב צבי שורץ

רבי עקיבא ויום הכיפורים

הקדמה

רבי עקיבא קשור ליום הכיפורים. דוגמה לדברים הידועים על קשר זה מוצאים בפתיחה של החזן שליח הציבור, בתפילת 'כל נדרי': בפסוק¹ 'אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה', סופי התיבות הם ר' עקיבה.² דוגמה נוספת היא סיום תפילת נעילה בקריאה 'שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד' - אותה קריאה שקרא רבי עקיבא בשעת מיתתו, ויצאה נשמתו ב'אחד'. גם המשנה במסכת 'יומא',³ שרובה ככולה עוסקת בענייני יום הכיפורים, מסתיימת בדברי רבי עקיבא 'אשריכם ישראל' וכו'.⁴ על מועד מותו של רבי עקיבא אין מסורת ברורה, אולם המקורות מתארכים את יום מיתתו ליום הכיפורים עצמו או קרוב לו. הטור (או"ח סי' תקפ) כותב: 'בה' בו [בתשרי] נחשב רבי עקיבא בן יוסף בבית האסורין ומת'. לפי ה'ילקוט שמעוני' הוא מת בט' בתשרי,⁵ ולפי ה'בן איש חי' הוא נהרג ביום הכיפורים עצמו.⁶

בעיון זה נעסוק בקשר העמוק שבין רבי עקיבא, תורתו, מידותיו ויחסו לכלל ישראל לבין מהותו הייחודית של יום הכיפורים. נעסוק גם בקשר של שניהם לכפרה על חטא מכירת יוסף. לסיום נעמוד על ה'מהפכה' שיצר רבי עקיבא במהותו של יום כיפורים אחרי החורבן, כשעבודת המקדש בטלה.

א. יום כיפורים וקבלת תורה

1. הלוחות השניים - יסוד תורה שבעל פה

ב"ז בתמוז נשברו הלוחות הראשונים, ולאחר שהתפלל משה והפציר בקב"ה שירחם על עם ישראל, קרא לו ה' לשוב ולעלות כדי לקבל את הלוחות השניים. ואכן משה עלה שוב בא' באלול, וירד עם הלוחות ביום הכיפורים, כדאיתא בתענית:⁷

1. תהלים צז, יא.
2. ה'אור זרוע' ר' יצחק מוינה מביא בהקדמה לספרו מדוע קרא את ספרו בשם זה: בשל הפסוק 'אור זרוע לצדיק' וכו' שגילו לו מן השמים, כשהתלבט אם לכתוב בגט את השם עקיבא בא' או עקיבה בה'.
3. יומא פ"ח מ"ט.
4. בספרו 'את אחי אנוכי מבקש', עמ' 170, מקשר חנן פורת בין סיום מסכת יומא בדברי ר' עקיבא לבין פטירתו של ר"ע ביום הכיפורים. הוא רואה בקשר זה זיכרון לר' עקיבא, בבחינת 'אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הן הן זכרונם'.
5. ילקוט שמעוני, משלי סי' תתקמד: 'מעשה היה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים ור' יהושע הגרסי היה תלמידו ומשמשו, ערב יום הכפורים נפטר ממנו והלך לביתו, בא אליהו ז"ל ועמד על פתח ביתו אמר ליה שלום עליך רבי אמר ליה שלום עליך רבי ומורי, אמר ליה כלום אתה צריך? אמר לו ומי אתה? אמר ליה כהן אני, ובאתי להגיד לך שרבי עקיבא מת בבית האסורים'.
6. לשון חכמים, א, כג: 'עשה למען קדושת שמך ולמען זכות עבדך התנא החסיד רבי עקיבה, אשר מסר עצמו ונפשו, ונהרג על קדושת שמך ביום הכיפורים'.
7. תענית ל ע"ב.

א"ר שמעון בן גמליאל לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים: **בשלמא יום הכיפורים**, משום דאית ביה סליחה ומחילה, **יום שניתנו בו לוחות האחרונות**.

הלוחות השניים, שעליהם נאמר למשה 'פסל לך'⁸, היו **במדרגה של תורה שבעל פה**, וכך אומר המדרש:⁹

אמר הקדוש ברוך הוא נצטערת, חיך אין אתה מפסיד, בלוחות הראשונות לא היו אלא 'י' הדברות בלבד, עכשיו שנצטערת אני נותן לך **הלכות מדרשות ואגדות**, שנאמר כתב לך [בלוחות שניים] את הדברים האלה, למה אמר הקדוש ברוך הוא כתב לך והכתיב והמכתב מכתב אלוקים הוא חרות על הלוחות, וכתיב ויכתוב על הלוחות כמכתב הראשון? אלא כך אמר לו הקדוש ברוך הוא, כתוב לך תורה נביאים וכתובים שיהיו בכתב, אבל **הלכות ומדרש ואגדות והתלמוד יהיו על פה**. וכך מביא הנצי"ב מוולאז'ין בפירושו לתורה:¹⁰

והכוונה בכל זה, דבלוחות הראשונות לא ניתן כח החידוש אלא מה שקיבל משה דיוקי המקראות והלכות היוצא מזה, אבל לא לחדש דבר הלכה ע"י י"ג מדות וכדומה הוויות התלמוד. **ולא היה תורה שבע"פ, אלא דברים המקובלים מפי משה**. ומה שלא היה מקובל, היו מדמים מילתא למילתא. **אבל בלוחות השניות ניתן כוח לכל תלמיד ותיק לחדש הלכה ע"פ המידות והתלמוד...** ומזה הטעם עצמו ציווה הקב"ה שיהיה הלוחות השניים בפיסול ידי משה, לא משום שלא זכו למעשה אלוקים, אלא להורות **דהלכה המתחדשת בכוח לוחות הללו, היא השתתפות עמל האדם בסייעתא דשמיא**, כמו עצם הלוחות שהיה מעשה משה וכתיבת הקב"ה.

הלוחות הראשונים ירדו אלינו מלמעלה למטה, ללא כל מעשה מצידנו. לעומת זאת בלוחות השניים, שניתנו במידת הרחמים, נעשינו שותפים בתורה, בלימודה ובחידושה. חיבור זה בין הקב"ה לישראל מתאים ליום הכיפורים, שכולו עומד בסימן 'כי ביום הזה יכפר עליכם' - בניסים גלויים מלמעלה למטה, כמו לשון הזהורית בראש השעיר המשתלח שנהפכת ללבנה. יום זה מתברך במעלת השבת שקדושתה באה מלמעלה, וכן יש בו גם מעלת יו"ט שנקבע מלמטה, ע"י קידוש החודש בב"ד. לכן יום זה הוא 'שבת שבתון' - גם שבת לה' (ואין בין שבת ליוכ"פ אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בכרת),¹¹ וגם שבתם של ישראל.

לכן אין זמן מתאים יותר מיום הכיפורים לקבל את הלוחות השניים, שיש בהם בחינת תורה שבע"פ, שאת עקרונותיה קיבלנו מלמעלה, ואנו הוגים בה, והיא כלולה בתוך חיינו.

2. רבי עקיבא - איש התורה שבעל פה

בית מדרשו של רבי עקיבא הוא המרכזי והמשמעותי ביותר בהעברת התורה בדור התנאים, והוא מעמודי התווך של התורה שבעל פה:¹²

8. שמות לד, א.
9. שמות רבה (וילנא) פרשת כי תשא פרשה מז.
10. העמק דבר, שמות לד, א.
11. מגילה פ"א מ"ה.
12. סנהדרין פו ע"א.

אמר רבי יוחנן: סתם מתניתין רבי מאיר, סתם תוספתא רבי נחמיה, סתם ספרא רבי יהודה, סתם ספרי רבי שמעון, וכולהו אליבא דרבי עקיבא.
 ר' עקיבא הוא מגדולי החכמים שבכל הדורות המוציאים את התורה שבכתב מן הכוח אל הפועל, וכך מספר התלמוד:¹³

בשעה שעלה משה למרום, מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו: ריבוננו של עולם, מי מעכב על ידך? אמר לו: אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו, שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות. אמר לפניו: ריבוננו של עולם, הראהו לי! אמר לו: חזור לאחוריך. הלך וישב בסוף שמונה שורות, ולא היה יודע מה הן אומרים, תשש כוחו, כיוון שהגיע לדבר אחד, אמרו לו תלמידיו: רבי, מנין לך? אמר להן: הלכה למשה מסיני, נתיישבה דעתו.

היחס בין גוף האותיות שקיבל משה בסיני לבין התגין שעליהם דרש רבי עקיבא הוא היחס שבין התורה שבכתב לתורה שבעל פה.¹⁴ התגים היוצאים מתוך האותיות הם פרטי הדינים שיוצאים מתוך התורה שבכתב. כך עולה שיום הכיפורים, שבו קיבל עם ישראל את הלוחות השניים - יסוד התושבע"פ, מתאים לדמותו של רבי עקיבא - אחד מראשי התורה שבעל פה.

ב. יום הכיפורים - כפרה על מכירת יוסף

1. שער יום הכיפורים מכפר על שער העיזים של אחי יוסף

הרמב"ם ב'מורה נבוכים' מבאר מדוע ביום הכיפורים מביאים שעירים:¹⁵

אבל החכמים ז"ל שמו טעם היות **כפרת ציבור לעולם בשעירים** - בעבור שחטא עדת ישראל כולה היה **בשער עיזים** - רמז למכירת יוסף הצדיק שנאמר **בעניינו 'וישחטו שער עיזים וגומר'**.

ומעניין שב'ספר היובליים'¹⁶ מצוין שתאריך מכירת יוסף היה י' בתשרי, ובאותו יום חל יום הכיפורים הבא לכפר על חטא זה:

וישחטו בני יעקב שער עיזים ויטבלו את כתונת יוסף בדמו, וישלחו אותה אל יעקב **בעשירי לחודש השביעי**... לכן נועד בקרב בני ישראל **להתאבל ביום העשירי לחודש השביעי** - ביום אשר הגיע שמע אבל יוסף אל יעקב אביו, לבקש בו כפרה בשער עיזים בעשור לחודש השביעי אחת בשנה על חטאתם, כי הפכו את רחמי אביהם לאבל על יוסף בנו. וביום הזה נועד להם להתאבל בו על חטאיהם ועל כל פשעיהם ועל עוונותם, להיטהר ביום הזה אחת בשנה.

13. מנחות כט ע"ב.

14. הרב שמואל אורבך, 'לשעה ולדורות', עמ' רכט.

15. מורה נבוכים, ח"ג פרק מו.

16. ספר היובליים, פרק לד (מן הספרים החיצוניים, שחברו בימי בית שני).

2. בין עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים ליוסף הצדיק

מלבד השעיר, ישנם פרטים רבים שיש בהם דמיון בין עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים לבין המאורעות שעברו על יוסף, כדי לרמוז שעבודת הכהן הגדול באה לכפר על מכירתו: * **חמש פעמים עבר יוסף שינויים הקשורים לבגדים:** לבישת כתונת הפסים שתפר לו אביו; הפשטתו מן הכתונת על ידי האחים; הפשטתו מן הבגד על ידי אשת פוטיפר; החלפת שמלותיו בעלותו מן הבור, לפני הבאתו אל פרעה; מינויו למשנה למלך והלבשתו בבגדי שש ורביד זהב על צווארו. וזה כנגד זה - **הכהן הגדול מחליף גם הוא את בגדיו חמש פעמים** ביום הכיפורים, כמו יוסף. כמו כן, **כתונת הבד** היא כנגד **כתונת הפסים**.¹⁷ * **האחים הפשיטו** 'את יוסף את כותנתו את כתונת הפסים אשר עליו' (בראשית לז כג). כנגד זה, ביום הכיפורים לאחר הקרבת התמיד של שחר פושט הכהן הגדול את בגדי הזהב. **פושט - ואין מפשיטים אותו.**

* **האחים השליכו את יוסף אל הבור, 'והבור רק אין בו מים'** (שם שם כד). הכהן הגדול, לפני שלובש בגדי לבן, יורד וטובל: **טובל - במקום שיש בו מים, יורד - ולא מושלך.** * **אחי יוסף ישבו 'לאכול לחם'** (שם שם כה). בעוד הכהן הגדול וכל בית ישראל **מענים את נפשם וצמים.** וכן העינוי של **נעילת הסנדל כנגד קניית הנעליים** שקנו בשכר המכירה.¹⁸

* **שיירת הישמעאלים שהורידה את יוסף למצרים** (שם שם כח) נשאה **'נכאת צרי ולוט'** (שם שם כה). בשמים אלו הם גם חלק **מסממני הקטורת** שמקטיר הכהן הגדול בשיאו של יום הכיפורים בקודש הקודשים (ויקרא טז, יב-יג). ה'משך חכמה'¹⁹ מביא הקשרים נוספים בין עבודת יום הכיפורים בקודש הקודשים ושילוח השעיר למכירת יוסף:

והנה אמרו במדרש משלי (שוחר טוב סימן א): ר' אבין אומר, בכל דור עדיין חטא של מכירת יוסף קיים. עיין שם. ונמצא, דהכפרה על האומה בכללה לפני ולפנים עדיין יש שם רושם החטא ממכירת יוסף. ולכן לשון של שער המשתלח **משקל שתי סלעים**, רמז למה שאמרו בשבת פרק קמא (י' ע"ב): אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים שבשביל **משקל שני סלעים** מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים. ולכן יתכן, כי **הכפרה היתה לפני ולפנים בבית הכפורת וההיכל, מקום של בנימין, משום שהוא לא היה בחטא מכירת יוסף.**

17. בפיוט סדר העבודה בנוסח צרפת, הפותח ב'אתה כוננת עולם ברוב חסד' שכתב הפייטן יוסי בן יוסי, סוקר הפייטן את בגדי הכהן הגדול שעמם שימש ביום הכיפורים, ומתייחס אל הכתונת במילים הבאות: **'בכפל כתונת בד יכסה שארו (בשרו) מפסי יד עד עקיבת רגל... ויסיר דאגת כתונת הפסים.'** גם מדבריו עולה הקשר שבין הכה"ג למכירת יוסף.

18. ב'ילקוט שמעוני' פרשת וישב רמז קמב ד"ה ויהי כאשר בא: 'מכרו אותו לישמעאלים בעשרים כסף, וכל אחד נטל שני כספים לקנות מנעלים ברגליהם שנאמר 'על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעליים'.

19. משך חכמה, ויקרא טז, ל, ד"ה כי אתה סלחן.

3. עשרה הרוגי מלכות, ובהם רבי עקיבא, נהרגו בשל מכירת יוסף

במנהגי אשכנז קוראים את הפיוט 'אלה אזכרה' ביום הכיפורים, התולה את 'עשרת הרוגי המלכות', ובהם רבי עקיבא, בחטא מכירת יוסף:

אַלְהָ אֶזְכְּרָה וְנַפְשִׁי עָלַי אֶשְׁפֹּכָה... כִּי בִימֵי הַשָּׁר לֹא עֲלֵתָה אֶרְוֹכָה לַעֲשֶׂרָה הַרוּגֵי מְלוּכָה... וְקָרָא לַעֲשֶׂרָה חֲכָמִים גְּדוֹלִים מְבִינֵי דָת וְטַעֲמֵיהָ בְּפִלְפּוּלִים דִּינּוּ מְשֻׁפֵּט זֶה לַאֲשׁוּרוֹ... כִּי יִמְצָא אִישׁ גּוֹנֵב נֶפֶשׁ מֵאֲחֵיו מְבִינֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְעַמְרוּ בּוֹ וּמְכָרוּ. הֵם כְּעֵנּוּ לוֹ וְיָמָת הִגָּב הָהוּא. נָם אֵיָה אֲבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אַחֵיהֶם מְכָרוּהוּ לְאַרְחָת יִשְׁמַעְאֵלִים סְחָרוּהוּ וּבְעַד נַעֲלִים נִתְּנוּהוּ וְאַתֶּם קִבְּלוּ דִין שְׁמַיִם עָלֵיכֶם כִּי מִיָּמֵי אֲבוֹתֵיכֶם לֹא נִמְצָא... וְאַתֶּם תִּשְׂאוּ עוֹן אֲבוֹתֵיכֶם.²⁰

המדרש רואה בהריגתם של עשרת גדולי התורה עונש על מכירת יוסף ע"י עשרת השבטים. וכנגד מי היה רבי עקיבא? י"א כנגד יששכר,²¹ י"א כנגד שמעון,²² י"א כנגד יוסף²³ וי"א כנגד הקב"ה, שהשבטים השביעו אותו שלא לגלות ליעקב.²⁴

ג. בין אדם לחברו

1. יום הכיפורים ותיקון העבירות שבין אדם לחברו

ביום הכיפורים מקריב הכהן הגדול פר ושעיר: הפר בא לכפר על חטא העגל, והשעיר - על מכירת יוסף.²⁵ יסוד זה נלמד, כנראה, מן המדרש ב'ילקוט שמעוני', לפיו ביום הקמת המשכן נצטווה אהרון לקחת עגל בן בקר לחטאת, ובני ישראל נצטוו לקחת גם שעיר

20. הפיוט כולו בנוי על המדרש, הנמצא ב'אוצר המדרשים' - אייזנשטיין, ערך 'עשרה הרוגי מלכות', עמ' 440. הקשר בין 'עשרה הרוגי מלכות' למכירת יוסף נמצא גם במקורות אחרים: זוהר חדש עם פ' מתוק מדבש מאמר ' הרוגי מלכות, מעמ' ס' ואילך; 'ניצוצי זוהר' על הזוהר חדש, מדרש איכה הוצאת הרב מרגליות, מוסד הרב קוק, עמ' 190; רבנו בחיי פרשת ויחי בראשית ג, יז ד"ה ויבך: 'לא ראינו שיזכיר הכתוב מחילה ביוסף ולא שיודה להם שישא פשעם וחטאתם, ואם כן מתו בעונשם, בלא מחילת יוסף. ואי אפשר להתכפר עוונם רק במחילתו, ועל כן הוצרך העונש להיותו כמוס וחנותם, להיפקד אחר זמן בעניין עשרה הרוגי מלכות, עכ"ל. ושמה זהו פשר אמירת אלה אזכרה, הריגתם של עשרת הרוגי המלכות ביום הכיפורים ורבי עקיבא הוא בין עשרה הרוגי מלכות'. מקורות רבים נוספים אפשר למצוא בספרו של אלתר ולנר, עשרת הרוגי מלכות במדרש ובפיוט, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשס"ה.
21. בשער הגלגולים, שחיבר מהרח"ו ע"פ האר"י פרק לט, האריך בעניין רבי עקיבא שהיה מנשמת יששכר: 'אח"כ שאל לו ר' יהודאי דא"כ שהעשרה הרוגי מלוכה הם כנגד ' קדושות שיהיו עשר רוחין לאשתלמא רוחא קדישא, יקשה מר' עקיבא שלא תוכל נשמתו לעלות כיון שהוא בן גרים, ולית ליה זכות אבות, והשיב ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים ר"ל כי שרשו היה מיששכר'.
22. שער הגלגולים פרק מב: 'מצאתי כתוב בספר קבלה מקדמון אחד זה לשונו. ו' הרוגי מלוכה שהיו עשרת השבטים בשביל מכירת יוסף. ור' עקיבא שקרעו בשרו, היה שמעון, שקרע הוא הכתונת'.
23. ליוסף יש אשמה תורמת, בשל הדיכה על אחיו, שבגללה שנאו אותו האחים, ולכן גם הוא צריך כפרה. בשלשלת הקבלה, לרבי גדליה אבן יחיא, ויניציאה שמ"ז, דף לא ע"ב: '...לשבט יוסף נהרג רבי עקיבא בן יוסף, שכן נרמז בהיקראו בן יוסף שרומז אל יוסף הקדום' (החיד"א ב'שם הגדולים' טוען שלא כל הדברים הכתובים בספר הם מדויקים).
24. בשער הגלגולים פרק מא מביא: 'ושמעתי ממורי זלה"ה שאמר לי שהיא השכינה כי נודע כי ' הרוגי מלוכה היו כפרה בשביל עשרת השבטים. ורבי עקיבא בן יוסף בא לכפר על השכינה ששיתפו עמהם אחי יוסף, כשהחרימו מי שיגלה. וזה סוד "אשריך רבי עקיבא שצתה נשמתך באחד" פירוש, בשביל אחד שהיא השכינה הנקראת יחידו של עולם'.
25. מורה נבוכים, ח"ג פרק מו.

עיזים לחטאת וגם **עגל** וכבש לעולה:²⁶

ואל בני ישראל תדבר לאמור קחו שעיר עיזים לחטאת, וכי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרון? אלא אמר להם אתם יש בידכם בתחילה ויש בידכם בסוף, יש בידכם בתחילה **וישחטו שעיר עיזים** [במכירת יוסף] ויש בידכם בסוף עשו להם עגל מסכה, **יבוא שעיר וכפר על מעשה שעיר**, יבא עגל וכפר על מעשה העגל [ואילו אהרון צריך לכפר רק על מעשה העגל, ולכן אינו מביא שעיר].

חטא העגל הוא שורש כל החטאים שבין אדם למקום, **וחטא מכירת יוסף הוא שורש כל החטאים שבין אדם לחברו**. הקמת המשכן ועבודת יום הכפורים באו לכפר על שני החטאים הקדומים הללו. ואולם לא על חטא המכירה בלבד יום הכפורים מכפר, אלא גם על עבירות שבין אדם לחברו שאדם עבר במשך כל השנה. וכך קובע רבי אלעזר בן עזריה במשנה בסוף מסכת יומא: **'עבירות שבין אדם לחברו, אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חברו'**. יוצא שחומרה יש בעבירות שבין אדם לחברו, שלא די בכפרת יום הכפורים, אלא צריך גם להתפייס עם הנפגע.

2. רבי עקיבא ויחסו למצוות ולעבירות שבין אדם לחברו

מסכת יומא מסתיימת בדבריהם של ר' אלעזר בן עזריה ור' עקיבא:

... אַתָּה זֶה אַתָּה זֶה דַּרְשׁ רַבִּי אֱלֵעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מְכַל חֲטָאֵיכֶם לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ - עֲבִירוֹת שֶׁבֵין אָדָם לְמִקּוֹם, יוֹם הַכִּיפּוּרִים מְכַפֵּר. עֲבִירוֹת שֶׁבֵין אָדָם לְחֵבֵירוֹ, אֵין יוֹם הַכִּיפּוּרִים מְכַפֵּר, עַד שִׁירְצָה אֶת חֵבֵירוֹ. **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא**: אֲשֶׁרִיכֶם יִשְׂרָאֵל... וְאָמַר מִקּוֹה יִשְׂרָאֵל ה', מָה מִקּוֹה מִטְהַר אֶת הַטְּמָאִים, אִף הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מִטְהַר אֶת יִשְׂרָאֵל.

הביאור הרגיל הוא שכולם מסכימים לדבריו של רבי אלעזר בן עזריה, שיום הכפורים מכפר רק על עבירות שבין אדם למקום, ודברי רבי עקיבא בסיפא מתפרשים כסיום חגיגי ונושגב של מסכת יומא.²⁷ אולם אפשר לבאר **שרבי עקיבא בא לחלוק על דרשתו של רבי אלעזר בן עזריה**, ולדעתו יום הכפורים מכפר **על כל העבירות**. כך הציע הרב מרדכי ברויאר, ולדעתו מוקד המחלוקת הוא בפיסוק הטעמים: האם קוראים **'כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם לפני ה'** - תטהרו, או **'מכל חטאתיכם - לפני ה' תטהרו'**. לדעת רבי אלעזר בן עזריה המילים **'לפני ה'** מוסבות על החטא, ולדעת רבי עקיבא הן מוסבות על הטהרה ממנו. לשיטת רבי אלעזר בן עזריה הכפרה שלפני ה' מתרחשת באופן דומה לריצוי החבר עד לקבלת התפייסותו. לעומת זאת, על פי רבי עקיבא, איש הסוד, הטהרה מן החטא מושגת מתוך דבקות באינסוף עצמו, כפי שעולה מפירושו לפסוק **'מקוה ישראל ה'** - טבילה באלוקות עצמה כביכול, טבילה הרוחצת ומטהרת את כל הפגמים. רבי אלעזר בן עזריה בוחר להשתמש במילה **כפרה**, ואילו רבי עקיבא מדגיש את המילה

26. ילק"ש, פרשת שמיני, ס' תקכא.

27. רוב המפרשים לא ראו את דברי רבי עקיבא שהם חולקים על ראב"ע, אפשר משום שדבריו לא הובאו בנוסח 'רבי עקיבא אומר', שהוא סגנון של מחלוקת, אלא בנוסח 'אמר רבי עקיבא', שהוא סגנון של אמירה העומדת לעצמה. לכך יש להוסיף את העובדה שבחלק מנוסחי התלמוד דברי רבי עקיבא אינם מופיעים כלל; כך למשל בכת"י מינכן חסרה דרשת רבי עקיבא, והמסכת מסתיימת בדרשת רבי אלעזר בן עזריה. וב'דקדוקי סופרים' הביא כת"י נוספים שלא גרסו את דרשת רבי עקיבא.

טהרה: הכפרה נראית קרובה לפיוס והתרצות, כמו 'כי אמר אכפרה פניו במנחה ההלכת לפני' (בראשית לב, כ); אולם רבי עקיבא משתמש במילה טהרה, כי לדעתו החטא מוגדר כטומאה, כפגם רוחני, והתיקון - כטהרה, כלומר כתיקון הנשמה.²⁸

הסבר נוסף למחלוקת ביניהם: לדעת רבי אלעזר בן עזריה עבירות שבין אדם לחברו הן עבירות **כלפי הזולת, ולא כלפי ה'**. לפיו, עבירות שבין אדם לחברו **אינן מתכפרות כלל על ידי יום הכיפורים**, וצריך לדאוג לכפרתן על ידי ריצוי החבר. ואולם לשיטת רבי עקיבא מתרחשת ביום הכיפורים כפרת **כל החטאים**, גם אלו שבין אדם לחברו, וכדברי הפסוק: **'מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו'** - באמצעות ההתכללות של האדם וחברו נטהרים כולם ב'מקוה' האלוקי, היינו בשכינה המאחדת את נשמותיהם. הריצוי נצרך גם לפי רבי עקיבא, כי הוא תנאי המאפשר את אותה אחדות מטהרת.

אם נעמיק בדברי רבי עקיבא, הרי **כל מצוות התורה** הן יחידה אחת, וכדברי המהר"ל בנתיבות עולם, שאהבת ה' היא אהבת ה', ואהבת ה' כוללת את אהבת ה'ע.²⁹

כי דבר זה שאוהב הבריות, הוא אהבת ה' יתברך גם כן. כי מי שאוהב את אחד, אוהב את כל מעשה ידיו אשר עשה ופעל. ולפיכך, כאשר אוהב את השם יתברך, אי אפשר שלא יאהב את ברואיו. ואם הוא שונא הבריות אי אפשר שיאהב את השם יתברך.

ד. כלל ישראל

1. יום הכיפורים - יום תשובה וכפרה לכלל ישראל

בעבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים מדגישה התורה את **כפרת עם ישראל** (ויקרא טז, יז-לד):

וכל אדם לא יהיה באוהל מועד בבואו לכפר בקדש עד צאתו וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל... וסמך אהרון את שתי ידיו על ראש השעיר החי והתודה עליו **את כל עוונות בני ישראל** ואת כל פשעיהם לכל חטאתם... ונשא השעיר עליו **את כל עוונותם** אל ארץ גזרה ושלח את השעיר במדבר... ויצא ועשה את עולתו ואת עולת העם **וכפר בעדו ובעד העם**... ואת המזבח יכפר ועל הכוהנים **ועל כל עם הקהל יכפר** והיתה זאת לכם לחוקת עולם **לכפר על בני ישראל** מכל חטאתם אחת בשנה.

וכך פוסק הרמב"ם (הל' תשובה פ"א ה"ב) בכפרת השעיר המשתלח:

שעיר המשתלח, לפי שהוא כפרה **על כל ישראל**, כהן גדול מתוודה עליו על לשון **כל ישראל** שנאמר והתוודה עליו את **כל עוונות בני ישראל**.

גם התשובה ביום הכיפורים שונה מהתשובה בכל השנה, וכך פוסק הרמב"ם בפ"ב מהלכות תשובה: **'יום הכיפורים הוא זמן תשובה לכל - ליחיד ולרבים, והוא קץ מחילה**

28. שלמה קסירר, 'עד שירצה את חברו' - בין מחילה להתאחדות, המעיין תשרי תש"ע.

29. נתיבות עולם, נתיב אהבת הרע פרק א.

וסליחה ל**ישראל**'. בקטורת, שהיא שיא עבודת היום, מלבד היותה מכפרת על העם, רומזים י"א הסממנים לחיבור של **כל חלקי עם ישראל**:³⁰

א"ר חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא: כל תענית שאין בה מפושעי ישראל אינה **תענית**, שהרי החלבנה ריחה רע, ומנאה הכתוב עם סממני הקטורת. הקטורת מכפרת על לשון הרע,³¹ כי לשון הרע גורם לפירוד בעם, והקטורת מחברת את כולם. בכוחה גם לעצור מגפה, וזהו הסוד, המתנה, שמלאך המוות מסר למשה כשעלה למרום לקבל תורה,³² כי בקטורת יש יסוד של חיבור לכלל ולציבור, וציבור אינו מת.³³ כיום, כשאין מקדש ואין קורבנות, ואנו עומדים בתפילה כל יום הכיפורים, פותח שליח הציבור את תפילת 'כל נדר' באמירה חגיגית חריגה, שמלמדת על עוצמת החיבור של היום לכולם, ואף לרחוקים: 'על דעת המקום ועל דעת הקהל בישיבה של מעלה ובישיבה של מטה **אנו מתירין להתפלל עם העבריינים**', ומייד ממשיך באותה רוח: 'ונסלח **לכל עדת בני ישראל** ולגר הגר בתוכם **כי לכל העם** בשגה'.³⁴

2. מסכת חייו של רבי עקיבא - לימוד תורה שבע"פ ומסירות נפש לכלל ישראל

רבי עקיבא נחשב כממשיכו של מרע"ה **שנתן תורה לישראל**. ולא בכדי, כשראה אותו משה רבנו, אמר לקב"ה:³⁵ 'יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידיו?!'. הוא חי מאה ועשרים שנה כמו משה רבנו והעמיד בית מדרש של 'שנים אלף זוגים תלמידים מגבת עד אנטופטרס'³⁶ (כנגד י"ב שבטים - אלף למטה). רבי עקיבא הוא שורש התורה שבעל פה, **שמתגלית דוקא ע"י עם ישראל**. ולכן מצאנו שהוא מסר נפשו כדי שישראל יעסקו בתורה:³⁷

תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות הרשעה **שלא יעסקו ישראל בתורה** בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה **מקהיל קהילות ברבים** ועוסק בתורה... אמרו, לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורים [ושם הוציאו אותו להריגה].

ה. השינוי שרבי עקיבא יצר במהותו של יום הכיפורים אחרי החורבן

שינויים רבים נקבעו אחרי חורבן בית שני ע"י אנשי הכנסת הגדולה:³⁸ בית הכנסת בא במקום בית המקדש, והתפילות במקום הקורבנות. רבי עקיבא, בהיותו אחד מגדולי התנאים, הרגיש גם הוא שבעקבות החורבן חייב מעמדו של יום כיפורים לעבור שינוי.

30. מסכת כריתות ו ע"ב.

31. יומא מד ע"א.

32. שבת פט ע"א: 'ואף מלאך המוות מסר לו דבר, שנאמר ויתן את הקטורת ויכפר על העם, ואומר 'ויעמוד בין המתים ובין החיים'. ואי לאו דאמר ליה, מי הוה ידע?!'

33. תמורה טו ע"ב: 'לפי שאין הציבור מתים'.

34. במדבר טו, כו.

35. מנחות כט ע"ב.

36. יבמות סב ע"ב.

37. ברכות סא ע"ב.

38. ברכות לג ע"א: 'אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות, קדושות והבדלות'.

המבנה הכולל של יום הכיפורים התבטל: לא היו לא כהן גדול, לא קורבנות ולא אש קודש, לא לוויים השרים מזמורי תהילה, ומעל לכול לא היה יום כיפור שהעם יכול למצוא בו מחילה. לכן קבע ר' עקיבא ש'**לפני ה' תטהרו**' יתקיים, גם בלי סדר העבודה של הכהן ביום הכיפורים, באופן ישיר ע"י הקב"ה בעצמו. וכך כותב הרב זקס בשפתו העשירה: המסורת נותנת בידי רבי עקיבא את תפקיד מצילה של התקווה. המשנה בסוף מסכת יומא, ששם אומר רבי עקיבא שהקב"ה הוא מקווה טהרה לישראל, אומרת לנו למעשה כי רבי עקיבא מצא אפשרות חדשה של כפרה, באין מקדש וכוהן גדול. **הקב"ה עצמו מטהר את עמו**, בלי צורך במתווכים. הדרמה שהתחוללה עד כה במקדש, תתחולל מעתה בלב האדם... כשרבי עקיבא אמר: 'אשריכם ישראל! לפני מי אתם מטהרין, ומי מטהר אתכם? אביכם שבשמים'. כוונתו: עכשיו, כשאין מקדש ואין כוהן גדול, הכפרה אינה צריכה תיווך. החוטא יכול לבקש מחילה ישירות. כל שעליו לעשות הוא להודות בחטא, להביע חרטה, ולגמור בדעתו שלא לחזור עוד על המעשה.³⁹

סיכום

ראינו כמה קשרים בין רבי עקיבא ליום הכיפורים: קבלת הלוחות השניים והתורה שבעל פה, שרבי עקיבא הוא אחד מעמודי התווך שלה; יום הכיפורים ככפרה על חטא מכירת יוסף, ועשרה הרוגי מלכות ורבי עקיבא בראשם שנענשו על חטא המכירה, והיחס המיוחד לעבירות שבין אדם לחברו בדיני יום הכיפורים ובמשנתו של רבי עקיבא. **אפשר לומר שיש מכנה משותף לכל היסודות הנ"ל והוא 'כלל ישראל' - עליו מושתתים הן יום הכיפורים והן עולמו של רבי עקיבא**: יום הכיפורים הוא יום תשובה וכפרה **לכלל ישראל**; הלוחות השניים שניתנו ביום הכיפורים הם בדרגת תושבע"פ, שבאה **מכוח הכלל**, ועבודת היום היא **כפרה של העם** על חטאם של **עשרת השבטים** במכירת יוסף. רבי עקיבא - חדור במסירות נפש **לכלל ישראל**: בחייו - בהעמקה בתורה שבע"פ **שמתגלה על ידי כלל ישראל** ובציפייה לישועה **ולמלכות ישראל**, ובמותו - שמסר את נפשו והקהיל קהילות ברבים שיעסקו בתורה, נגד גזרת המלכות. כל מסכת חייו מתאימה לרוחו של יום הכיפורים. ולכן מצוות 'ואהבת לרעך כמוך' היא בעיניו 'כלל גדול', כי כך יוצרים **עם מאוחד**. אחרי החורבן מחדש רבי עקיבא **שעם ישראל** יכול להיטהר ישירות בקב"ה, שהוא מקווה טהרה, ולכן מסתיימת מסכת 'יומא' במילותיו המתפעלות והמלהיבות של רבי עקיבא: **'אשריכם ישראל'**.⁴⁰

39. הרב יונתן זקס, 'מועדים לשיחה', עמ' 25, 49.

40. יסוד זה מופיע בתמציתיות גם ב'מגד ירחים' - בפתגם של הראי"ה קוק לחודש תשרי תרע"ד: **'נשמת היחיד מטהרת במקור ישראל, ונשמת האומה כולה - במקווה ישראל ה', צור עולמים'** ('מגד ירחים' הם פתגמי הרב קוק לחודשים. התפרסמו לראשונה בלוח 'ארץ הצבי', יפו, בשנים תרע"א, תרע"ב ותרע"ד, וקובצו במאמרי הראי"ה חלק ב עמ' 499-501. כיום הם מתפרסמים בלוח השנה של ישיבת 'מרכז הרב').